

met a magyar költészet óriására. Ezeknek az utánköltéseknek az alapján nem ismerhette fel, de mégcsak nem is sejtette meg a külföld Adyban a kor egyik legnagyobb költőjét. Hogy ez a felismerés Ady korában elmaradt, és hogy igazában még ma is várat magára, azért a tolmácsolóktól kezdve a kiadók vállalkozási kedvén keresztül az olvasók fogékony-ságáig sok minden „elmarasztható”, csak éppen Ady Endre költészete nem. Mag hó alatt ez a költészet a nagyvilág számára még most is, hiszen igazai még ma is sokféle sarjadásra várnak, építésre kész köveit még sokféle használhatnák, sok pazar ígéje, pl. háború-ellenes költészete, visszhangra találhatna szerte a világon.

BODOLAY GÉZA

RIDENTEM FERIENT RUINAE

EGY JUHÁSZ-MOTTÓ MAGYARÁZATÁHOZ

Juhász Gyula ezzel a mottóval küldte 1910. november 25-én a Nyugat szerkesztőségének „verssel zörgető” levelét (Kritika, 1979/8.). Mint ismeretes, Juhász Gyulát életében sem a sors, sem a Nyugat szerkesztősége nem dédelgette, de – meg kell mondanunk, – még a költőtárs-barát Babits Mihály sem tett érte annyit és főleg akkor, amennyit és amikor tehetett volna.

Így jó félélvvel Szakolcára való költözése előtt *nevető* (*ridens*) kedvében lehetett-e a költő, amikor 1910-ben a Nyugat mindössze egy versét közölte?

A latin idézet magyarzásának megkísérlése előtt korrigálnunk kell Nemeskéri Erika félreértett fordítását: „*A derűset a vereségek megölik*” (Kritika, 1979/8., 16. l., 93. j.) *Ridentem ferient ruinae* valójában a.m. „mosolyogva fognak sújtani a romok”. Juhász Gyula költői és egyben filológusi játékossággal tréfál, sztoikus bölcsnek bizonyul: derűsen nevet, ha a Nyugat nem fogadja el verseit. „Sebaj, valahogyan csak lesz; ha ez a vers most jön: életkedvem is megjön és önbizalmam vele. Ha nem: akkor sem pusztulok el.”

A fenti sorokból egyértelműen kiderül, Juhász Gyula megint csak reménytelennek érzi, hogy bebocsáttassék a Nyugat kapuján. De kihez forduljon segítségért? Az élők között, akik segíteni is tudnának, igen csekély a választék. Segítőszándék nem kecsegteti sem a barátok, sem a hivatalos irodalom képviselői részéről. Héra Zoltán *Alázat és önértet* c.

cikkében (Népszabadság, 1979. szept. 16.) a Nyugathoz írott levelek fogadtatásáról így ír: „Hogy miképpen fogadta ezeket a leveleket Osvát és a többi szerkesztő, . . . inkább csak sejthetjük. A többi között e levélválogatást (t.i. Nemeskéri Erikáét) kísérő jegyzetekből, amelyekben oly sokszor fordul elő az a kifejezés, hogy ennek vagy annak a panaszkodónak vagy reklamálónak éppen szóban forgó írása a Nyugatban nem jelent meg.”

Juhász Gyula leveleiben, csak úgy, mint verseiben nem egyszer fordult a római irodalom klasszikusaihoz (1907. okt. 13., 1911. szept. 8., 1922. aug. 18. előtt; vö. It. 1979/1. 101–108.: *Juhász Gyula „horáci” illetve vergiliusi soráról*). Most is a „stoikus baráttól”, Horatiustól kapott élményanyagot használja fel. A mottó olvasója előtt több Horatius-hely jelenhetik meg, de egyik sem pontos „párhuzam”. Horatius fogalmazása Juhász Gyula-sorrá vált, éppúgy, ahogy már találkozhattunk nála Juhász Gyula-sorrá vált vergiliusi gondolatokkal is.

A kérdéses mottóban a „*ridentem dicere verum*” (Hor., Sat. I 1, 24) satíra-írói jelszót és a római ódák magasztos sorát (Carm. III 3, 8) ötvözte össze látszólag tréfásan, de valójában nagyon is komolyan. A „*Iustum et tenacem propositi virum*” kezdetű ódának „félelmet nem ismerő” (*impavidum ferient ruinae*) és a satírárknak „az igazat nevetve megmondó” (*ridentem dicere verum*) sorából alkotta meg a saját hangulatához illő mottóját. Az említett óda kezdő sorait Laczkovich János is idézte a vérpadon, mint ahogy Kossuth is ezzel kezdte 1841-ben a Pesti Hírlapot. (L. Borzsák István Horatius-kommentárját: Bp. 1975, 281.) Juhász Gyula is hasonló gesztussal, az igazsághoz való *rendlthetetlen* ragaszkodását akarja kifejezni, de az ódai magasztosságot keserű gúnyal elegyítve. Azok, akiknek a maga sorsához alakított mottót szánta, feltehetőleg pontosan értették szándékát és elismerhették a latin irodalomban való tájékozottságát, csak éppen mint költőt mellőzték továbbra is. „Juhász Gyulához hasonlóan kevés verssel *egyetlen kortárs* sem szerepel” sem az induló, sem az 1918 utáni Nyugat hasábjain. 1917-ig 22, 1918-tól haláláig 16 verse jelent meg a Nyugatban, összesen 38; Babits Mihálynak 1908–1937-ig 187, Tóth Árpádnak 96 verse; sőt Babitsné Török Sophie versei közül is 60 kapott helyett. (Szabolcsi Miklós: *Juhász Gyula-problémák*, It. 1961. 93.).

Egyébként a Kritikában közölt levél aláírásában Juhász Gyula mint „*tanár, író*” szerepel: „Régi jó hívük: Juhász Gyula tanár, író.” A többi levél alatt szigorúan csak a név olvasható, pedig tanár volt Babits, vagy Kaffka Margit is. Juhász Gyula vállalja, vállalja a tanárságot. Néhány nappal e levél megírása előtt (1910. nov. 13.) jelent meg „*Tanár úr volnék. . .*” c. verse, melynek hangulata ugyanúgy rezignált, akárcsak a levelé:

Tanár úr volnék magam is,
Nyomorúságos és helyettes. . .

És én, helyettes Tantalus,
Iszom a lőrét gúzsbakötve,
Ó mennyi szárny és mennyi vágy
Török le bennem mindörökre!

Elkeseredettsége nem is alaptalan, hisz együtt indult Kosztolányival, Babitscal, akik hamarosan révbe jutottak, míg Juhász háttérbe szorult, elmaradt mögöttük. Ismeretes, hogy Osvát nem kedvelte, azonban nehezen adhatunk rá választ, hogy miért mellőzte annyira a Nyugat egész szerkesztősége.

De miért írta Juhász a *ruina* szót nagybetűvel? Kire vagy kikre vonatkoztatta többesszámú tulajdonnévként? Vagy egyszerűen csak új sort kezdett? (A horatiusi eredeti egy sor.) Ha írója szántsándékkal használt nagybetűt, akkor esetleg személyes célzásra is gondolhatnánk. (Legalábbisa franciában a *ruine* nemcsak valaki vagy valami romlásának okát, a romlás előidézőjét jelentheti, hanem „roncsot” is.) A Nyugat mindenesetre eléggé elzárkózott Juhász Gyula befogadása elől. Egyéb folyóiratok közölték verseit, de ez nem jelentett kárpótlást a vidéken élő, egyre magányosabbá váló költőnek.

Amire életében – mint minden alkotó – vágyott, a kellő elismerést nem kapta meg.

Horatiusi arany örömök
S tiburi villa nékem nem jutottak,
Nem osztályom a nagyság, az örök . . .

(*Fehér asztal* . . ., 1910.)

pedig a horatiusi fogalmazásokat keserűen ötvöző mottón kívül leírhatta volna változtatás nélkül azt a sort (Carm. I 1, 36) is, amelyben a római költő-barát kellő öntudattal jósolt magának halhatatlanságot:

sublimi *feriam sidera* vertice
fenkölt homlokomat *csillagokig* vetem

(ford.: Bede Anna)

(szó szerint: „felmagasló fejemmel a csillagokat verem”).

Juhász Gyula azonban nem mert magának halhatatlanságot jósolni, bár fiatal korától kezdve igyekszik kiemelkedni, „kitörni, saját szűk világából egy nagyobb és szebb világ felé.” (Szabolcsi M.: i. m. 94.)

A mélyből jöttem, az égbe török,
Vár rám az élet, a boldog, örök.

(*De profundis*, 1905.)

Származása nyomasztja („*mélyből jöttem*” – ötször ismételve), a hangja mégis reménykedő. A vers idézett két sorának elején felismerhetjük a horatiusi „*ex humili potens*”-t (Carm. III 30, 12; vö. Epist. I 20, 20 sk.), a folytatásban pedig a fent idézett kezdőóda 36. sorának merész képét, a csillagok verését. Az ismét megfigyelhető gondolat-ötvözés a levélhez írott mottó horatiusi eredeztetését, ill. átértelmezését újabb példával szemlélteti. (Vö. pl. „*Ignoti nulla cupido*”.) De a következő évek költeményeiben is jó néhány helyen dokumentálható a horatiusi gondolatokkal való azonosulás.

Juhász Gyula 1911-ben a „*holt csillagok*” társának érzi magát (A *búcsúzás szonettje*, 1911.), bár ez az év – a szakolcai tanárkodás – némi változást hozott az életébe, de az, amire igazán vágyott, hogy a Nyugat írójává fogadja, most sem következett be. Bizakodva kérő levelére (Szakolca, 1911. szept. 8.) Babits valószínűleg kitérően válaszolt, hogy mit, nem tudhatjuk, mert a levél elveszett. „Babits nyilván megtette most a magáét, de a Nyugat Juhászt nem hitte nagy poétának; Osvát nem érezte elég sajátosnak, Ignotus nem szerette egyszerűségét.” (Szalatnai R.: *Juhász Gyula hatszáz napja*. Bp. 1962. 138.) 1911-ben a Nyugat főszerkesztője „bársonyba takarja a tört”, úgy közli a költővel, hogy a Babits közvetítette versek kiadásával nem fog sietni.

Juhász magánéletének válságát tetézik a világháborús események, majd a Tanácsköztársaság bukása. Egyre bizonytalanabbnak érzi létét, de „alapvető magatartása ezekben az időkben is: hűség az egyszer kimondott szóhoz és a szocialista humanizmushoz”. (Szabolcsi M.: i. m. 96.)

Az idézett horatiusi óda (III 3) *üstus et tenax vir*-jének mutatkozik Juhász Gyula, akit a „világi urak és hatalmak” (*Önarckép* c. verse 1924.) nem rettenthetnek meg (vö. *vultus instantis tyranni*). Ugyanaz a gondolat, mint Petőfinél:

Légy tölgyfa, mit a fergeget
Ki képes dönteni,
De méltóságos derekát
Meg nem görbítheti.

Barátjának vallotta Horatiust Juhász Gyula is, éppúgy, mint Babits. „Nekem vakáció, ha latint vagy görögöt olvasok. . . Itt van Horatius, és

mindig újra itt. . . , s ő már egészen közeli, mintha csak magyar költő volna. Diákkorom óta az enyém már. Legtöbb versét annyiszor olvastam, hogy most már csak a nyelvét élvezem, egy-egy elfeledt sor verslejtését, egy plasztikus szórendet vagy jellegzetes horatiusi hangsúlyt.” (Babits Mihály: *Könyvről könyvre*. Nyugat 1933. 26/II. 160 sk.) A római költő becsülésében egyetértettek tehát, Juhász pedig mindig ember tudott maradni, akkor is, ha vele nem túl emberségesen bántak. Szép példa erre *Babits Mihálynak* c. verse (1928): van ereje köszönteni szíves, szomorú versben a barátot, a „Vezért”, aki talán helyette ér „az egekbe”.

S ma egy világnak *romján* újra kelve
Te vagy megint új harcok tiszta lelke,
A lobogó, ki *új egekbe ér!*

1929-ben ismét ír *De profundis* címmel verset, mint 1905-ben, amikor még bízott abban, hogy ha a „mélyből” jött is, a születése gyászát legyőzve, meghalni majd tud „az élet hegyén”, de a végső mélységben már „*csillagtalannak*” látja éjjelét. A „*gyöngye fény*” egyre gyöngébben pislákol a beteg költőben. *Venit summa dies* . . („Eljött a végső nap. . .”) – írja ezzel a vergiliusi (Aen. II. 324) címmel 1934-ben minden reményről, az életről is lemondó versét:

Eltűnnek a boldog káprázatok,
Minden, mi az életnek színt adott.
Kialszik a remények csillaga,
S a lélek van a pusztában maga.

Befejezésül visszatérek a mottóhoz, elgondokodván Héra Zoltán fentebb említett tanulmánya zárómondatán: „Jó néha tudni, hogy a teljesítmény mi ellen jött létre. Hogy az irodalomban mindig is voltak különös – győztes – Sziszifuszok.” A körülmények feltehetőleg nem segítették Juhász Gyulát abban, hogy öröklött betegségét le tudja küzdeni. Mégis kivíva – keservesen mosolyogva (*ridens*) – a halhatatlanságot önjerejéből.*

RIMÓCZINÉ HAMAR MÁRTA

*A *Ridentem ferient Ruinae* mottó értelmezésének megkísérlésekor (1979-ben) még nem ismerhettem J. Gy. *Leveleinek* 1981-ben megjelent kritikai kiadását. Ebben (a 122. számú levél magyarázó jegyzetei között) azt olvassuk, hogy J. Gy. a mottó szerzőjeként Baudelaire-t